

Fosterbarn med framtidschans

[singlepic id=203 w=600 h=388 float=left]

Alla omhändertagna barn vanvårdades inte i Sverige förr. Det fanns en omtanke om barn i tidigt 1800-tal – om än mera moraliskt inriktad. Det visar verksamheten på "Fosterbarnens ö".

Text: Anne Skånér | [Prenumerera](#) | Krönika i [SocialPolitik nr 1 2013](#)

Några mil söder om Stockholm ligger sommarparadiset Gålö. Här placerades barn från Stockholm hos arrendebönder för att få en ny tillvaro. Verksamheten drevs av Prins Carls uppfostringsinrättning. Under cirka 80 år skickades närmare 1 000 barn till ön varje år, mest pojkar.

I boken Fosterbarnens ö beskriver Johanna Sköld verksamheten 1830–1939. Hon menar att man skall se framväxten av Fosterbarnens ö som del i ett samhälle i förändring. Liberala krafter med större tilltro till individens fostran ställdes mot tidigare patriarkala uppfostringsideal i debatten om hur utsatta barn skulle hanteras. Gålö var ett utopiskt projekt av sin tid, radikalt och framsynt.

Med dagens debatt i minne om hur Vanvårdsutredningen beskrivit hur placerade barn haft det, är Gålö ett positivt försök i att fostra barn inför framtiden.

Stockholm växte så det knakade i början av 1800-talet, brottsligheten ökade, den sociala utslagningen var stor med missbruk, trångboddhet och hög arbetslöshet. Industrialismen förde med sig barn som drev omkring när föräldrarna gick till fabriker. Revolutionära vindar runt Karl Marx lärde blåste till uppror. Underklassen kunde hota det bestående, befarade de mera besuttna.

Radikala krafter ansåg också att barn inte skulle bestraffas utan "förbättras". En "ordentlig familj" var grunden. Genom

att stimulera relationerna mellan familjemedlemmarna kunde underklassen reformeras. Samtidigt ansågs underklassen inte kunna ta hand om och fostra sina barn. De borde räddas undan skadliga hemmiljöer. Här blev uppfostringsinrättningen på Gålö en viktig del, skriver Johanna Sköld.

Flera aktiva inom Prins Carls uppfostringsinrättning var engagerade i den uppsökande fattigvården och i skolan, som ansågs vara platsen att nå alla barn. På Gålö var skolan obligatorisk långt innan den allmänna folkskolestadgan kom 1842. Alla fosterbarn skulle gå i skolan fyra timmar per dag, de fick inte arbeta innan skolan började och de skulle ha tid att göra sina läxor. De fick dessutom ett extra sjätte skolår för att förberedas för arbetslivet. Det innebar att fosterbarnen på Gålö fick en bättre skolgång än böndernas egna barn, som ofta fick vara hemma för att hjälpa till.

Så småningom infördes studiecirkelar för fosterföräldrar. Dåtidens barnideologer såg nämligen lika allvarligt på att fostra arrendefamiljerna för att fosterbarnen skulle bemötas som andra barn. De skulle ha en ordentlig uppsättning av sommar- och vinterkläder. Utrustningslistan var lång och ansvariga inspekterade att listan följdes. De familjer som inte levde upp till kraven förlorade sina arrenden.

Fosterpojckarna lärdes upp inom jordbruk och fiske. Senare placerades även flickor på Gålö och familjerna började producera allt material som användes till kläder på gårdarna, samtidigt som flickorna fick en kunskap i vävning och sömnad. Det kallades för "Hus- och hemslöjd". Man hade kurser i vävning för flickor och korgflätning för pojkar. Senare infördes träslöjd och skolkök. Man hade en vidare läroplan än den "vanliga" skolan med ämnen som hushållsekonomi, trädgårdsskötsel, gymnastik. Pojkar hade avancerad matematik. Gålöbarnen hade så gott som ingen frånvaro. I "vanliga" skolan kunde frånvaron ligga på i snitt 75 procent i riket vid den tiden.

När en familj lämnade sitt arrende blev barnen kvar i huset, om inte familjen ansökte om att få ta dem med sig. Det sågs

som en trygghet att få bo kvar i sitt hem på ön och behålla sina kamrater. Den nya familjen hade att ta hand om de barn som redan bodde där. Fosterfamiljen fick inte ha för många egna barn och max fyra placerade barn. Alla skulle ha en ordentlig sängplats precis som andra i huset.

Det man kan undra är hur familjerna orkade att både vara fosterhem, biologisk familj, bönder samt uppfylla alla måsten som ålades dem? Det började också knaka en del i verksamheten när bönderna krävde bättre ersättning. Fosterhemslönen var inte nog att leva på, inkomsterna från övrig verksamhet var oftast den största med fisket som dominerande inkomst. Fosterhemsersättningen utgjorde avdrag på arrendekostnaden och summan berodde på gårdens storlek och antal barn.

I slutet av 1930-talet upphörde verksamheten. I Stockholm inrättades en kommunal Barnavårdsnämnd. Några år senare las uppfostringsinrättningen ner. De pengar som fanns kvar blev grunden till Gålöstiftelsens sociala fond för barn och ungdomsverksamhet.

I mångt och mycket kan en hel del överföras till dagens debatt och allt var kanske inte så idylliskt som det låter.

Men visst måste Gålö varit ett bättre alternativ än den institutionsverksamhet som sedan växte fram i Sverige? Eller den tidigare fattigvården för barn. Och som en liten reflektion tycker jag nog att deras syn på de placerade barnens skolgång var betydligt radikalare än nutida. Familjehemsplacerade barns skolgång har uppmärksammats som ett problem de senaste åren. På Gålö såg man skolan som en självklart viktig faktor för barnen inför framtiden.

anne.skaner@bredband.net

Anne Skåner är samhällsdebattör, aktiv inom Samhällets styvbarn, bloggare och cirkelledare inom Arvsfondsprojektet SocialAktion.

www.socialaktion.nu

Läs vidare

Johanna Sköld, Fosterbarnens ö, Prins Carls
uppfostringsinrättning och verksamhet på Gålö 1830–1939,
Stockholmia Förlag, 2012.